

Штойко П. І.

Організація та планування наукових досліджень

Лекція з навчальної дисципліни

«Методологія та організація наукових досліджень в туризмі»

Для студентів спеціальності : 242 «Туризм»

(спеціалізація: 8.14010301 «Туризмознавство»)

«ЗАТВЕРДЖЕНО»
на засіданні кафедри туризму

" " _____ 20__ р. протокол № __

Зав. каф _____ І. М.Волошин

Тема 4. Організація та планування наукових досліджень.

1. Наукові дослідження у сфері туризму.
2. Туризм як явище суспільного життя, його основні категорії.
3. Сучасний етап розвитку туризму.
4. Туризмологія – новий науковий напрямок, що формується.
5. Міждисциплінарний підхід у туризмознавстві.

Література

1. Гуторов О.І. Методологія та організація наукових досліджень: посібник / О.І. Гуторов / Харк. нац. аграр. ун-т. – Х.: ХНАУ, 2017. – 57 с.
2. Булашев А.Я. Спортивный туризм: учебник для вузов физкультурного профиля. – Х.: ХГАФК, 2004. – 388 с.
3. Дехтяр В.Д. Основи оздоровчо-спортивного туризму. – К.:Науковий світ, 2003. – 203 с.
4. Федорченко В.К., Дьорова Т.А. Історія туризму в Україні: Навч. посіб. / Передм. В.А.Смоля. - К.: Вища шк., 2002. - 195 с.
5. Федорченко В.К. Туризм на порозі ХХІ века // Гостиничний бізнес. - 2000. - №1. - С.6-11.
6. Квартальнов В.А., Федорченко В.К. Туризм социальный: история и современность. - К.: Вища шк., 1989. - 342 с.

Організація наукових досліджень. На підприємствах у процесі створення нової техніки виконується великий перелік науково-дослідних робіт технічного, організаційно-економічного та соціально-психологічного спрямування.

Основною структурною ланкою підприємства, в якому проводяться науково-дослідні роботи, є лабораторії. Головні фахівці підприємства (головний конструктор, головний технолог, головний металург, головний енергетик, головний метеоролог) іноді мають відповідні лабораторії. Часто лабораторії технологічного профілю об'єднуються в центральну заводську лабораторію.

Дослідження організаційно-економічного та соціального характеру проводяться в лабораторіях економічного аналізу, наукової організації праці та управління, соціологічних досліджень.

Для кожної лабораторії розробляється положення, що затверджується директором підприємства або його заступником. У положенні викладаються цілі, завдання, структура лабораторії, перелік виконуваних робіт. У лабораторіях повинні виконуватися наукові та практичні розробки, які перевіряються на експериментальній базі або безпосередньо у виробничих умовах.

Щоб розробити принципово нову техніку, прогресивну технологію, передові методи організації виробництва і праці, необхідно вивчити вітчизняний і зарубіжний

досвід, провести інформаційний та патентний пошук. Для цього на підприємствах створена служба науково-технічної інформації.

Розрізняють такі види спеціалізації науково-дослідних підрозділів: предметна, функціональна та змішана. Предметна спеціалізація передбачає виконання досліджень по конкретних об'єктах (машини, обладнання, вузли); функціональна спрямована на виконання робіт з вивчення окремих характеристик виробів, матеріалів, процесів (антикорозійні властивості, міцнісні характеристики). У багатьох випадках ці види спеціалізації поєднуються і виходить змішана, предметно-функціональна спеціалізація, при якій лабораторія вивчає тільки окремі сторони створюваного виробу або процесу.

На практиці переважає жорстке закріплення співробітників за певними лабораторіями, групами, темами. Така структура дозволяє вести планування та облік робіт, виконувати контрольні функції. Але жорстке закріплення працівників за підрозділами не дає можливості маневрувати трудовими ресурсами і призводить до збільшення чисельності персоналу.

На підприємствах набули поширення тимчасові творчі колективи. Для вирішення конкретного завдання створюються творчі бригади з фахівців різного профілю по всьому циклу: теоретичні дослідження - дослідно-конструкторські роботи - технологічні роботи - освоєння у виробництві.

Окремі етапи циклу сполучаються в часі. Керівник робіт по мірі необхідності залучає окремих фахівців для вирішення конкретних питань. Після рішення поставленої задачі бригада розпадається. Така система організації робіт дозволяє скоротити цикл створення та освоєння нової техніки, підвищити якість розробок, оскільки з'являється можливість використовувати знання і досвід різних фахівців, швидко реагувати на останні досягнення у світовій науці і практиці, пристосовуватися до змін у напрямках досліджень. Однак така система порушує роботу великих спеціалізованих підрозділів, частина працівників яких тимчасово відволікають для вирішення приватних завдань.

Планування наукових досліджень. Базою планування НДР є науково обґрунтовані прогнози, які визначають шляхи створення якісно нових виробів, обладнання, матеріалів на основі досягнутого рівня науки і техніки і потреби виробів у планованому періоді. Основною формою планування НДР і ДКР є перспективний тематичний план, який містить перелік проблем і тим, які підлягають розробці та реалізації в період дії плану. Розробка планів здійснюється по етапах: виявлення основних напрямків і виробничо-технічних завдань; розробка змісту тим, що забезпечують рішення науково-технічних завдань за напрямками; розгляд і прийняття рішень за пропозицією суміжних галузей і підприємств; визначення основних об'ємних показників плану.

Одночасно розробляються пропозиції щодо підготовки лабораторій і дослідно-виробничої бази, підготовці кадрів; орієнтовно визначається потреба в спеціальних матеріалах, оснащенні, обладнанні, виготовлення яких повинно бути знову організовано. Основою планово-облікової одиниці є тема.

На основі перспективного плану складається річний тематичний план НДР і ДКР.

Організація винахідницької діяльності. Темпи технічного прогресу залежать від кількості і значущості відкриттів і винаходів, від організації винахідницької та раціоналізаторської роботи на підприємствах.

Відкриття - це встановлення невідомих об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу, що вносять корінні зміни в рівень пізнання.

Винаходом називається нове, що володіє істотними відмінностями технічне рішення задачі в будь-якій області народного господарства, соціально-культурного та економічного будівництва та оборони країни, що дає позитивний ефект.

Не визнаються винаходами методи і системи організації та управління господарством (планування, фінансування, облік, постачання і т. д.); умовні позначення; проекти та схеми планування споруд, будинків і територій; методи та системи виховання, навчання і т. п., а також такі, що суперечать суспільним інтересам, принципам гуманності.

Раціоналізаторською пропозицією називається технічне рішення, нове і корисне для підприємства, організації та установи, якому вона подана, передбачає зміну конструкції виробу, технології виробництва, застосовуваної техніки або складу матеріалів. Виникаючі відносини у зв'язку з винахідницької діяльністю регулюються «Положенням про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції». Відділи винахідництва та раціоналізації (ОІ та Р) вирішують численні завдання.

Для перевірки рівня технічних рішень, їх патентоспроможності, патентної чистоти патентний відділ виконує спеціальні дослідження, проводить патентний пошук. Найбільш поширеним видом патентного пошуку є тематичний (предметний) пошук, в якому використовуються класифікації винаходів, систематичні показники (поточні, річні, підсумкові), реферати, бюлетені та інша патентна документація.

Велику роль у забезпеченні працівників підприємств своєчасної та якісної інформацією грає відділ науково-технічної інформації (ОНТИ). На підприємствах поряд з ручним пошуком інформації стали впроваджуватися автоматизовані пошукові системи, які розробляються в рамках міжнародних програм.

Важливу роль в удосконаленні організації винахідництва та раціоналізації і надання їм правової основи грає Закон про винахідницької діяльності. Центральне місце в законі належить питання про право власності на винахід. Запроваджено єдиний охоронний документ на винахід - патент, згідно з яким виключне право на використання винаходу належить автору. Винахідник стає господарем свого винаходу. У тих випадках, коли винахід створюється в ході виконання автором службових обов'язків, патент на винахід видається автору і підприємству спільно.

Наукові дослідження у сфері туризму. Туризм як явище суспільного життя, його основні категорії.

Поняття «туризм» почало формуватися з початком масовості, тобто переміщень значної кількості людей з метою змістовного проведення дозвілля, хоча можна з впевненістю стверджувати, що подорожування завжди було властиве людині перш за все як біологічній істоті, для якої рух є невід'ємною потребою організму, а з часів посилення урбанізаційних процесів спілкування з природним середовищем все більшою мірою стає психофізіологічною потребою.

По-друге, подорожування є формою пізнання середовища і розширення людських можливостей з адаптації до довкілля, а також одним з найдавніших засобів комунікації, культурного обміну, економічних контактів.

Нарешті, подорожування є формою наукового осягнення світу і одним з етапів розвитку сучасної цивілізації. Але подорожування є також засобом долання бар'єрів - об'єктивних обмежень на шляху поширення явища. Можна визначити такі найбільш суттєві бар'єри: природні (гірські системи, водні простори, пустелі та інші несприятливі фізико-географічні явища), культурні (мовні, релігійні, побутові відміни тощо); технічні, пов'язані з доланням відстаней (шляхи сполучення, транспортні засоби). Тобто, мобільність людства є певною рушійною силою суспільного розвитку, спрямованою на інтенсифікацію господарювання, пом'якшення соціального і політичного напруження, поліпшення умов життя шляхом пізнання природного та соціокультурного середовища життєдіяльності. Такими є об'єктивні передумови виникнення та поширення туризму як явища, яке охопило значну частину людства.

Туризм, як явище суспільного життя, є похідною суспільного розвитку. Своєю появою він завдячує індустріальній стадії розвитку людства, якій був притаманний прискорений розвиток продуктивних сил, поглиблення поділу праці, розвиток урбанізаційних процесів. Прискорені інноваційні зміни, пов'язані з науково-технічним прогресом, сприяли загальному соціально-економічному розвитку певних країн, підвищенню рівня життя їх населення, змінювали характер праці, спосіб та стиль життя, що особливо позначилось в ХХ ст. розвитком урбанізації та змінами в системі розселення, постіндустріальною фазою розвитку економіки, поглибленням екологічних проблем та осягненням глобальних масштабів діяльності людства, гуманізацією всіх сфер суспільного життя. Саме за цих умов, що докорінно змінювали суспільні моделі життєдіяльності людства, туризм перетворився у форму проведення дозвілля, забезпечену діяльністю міжгалузевого комплексу по задоволенню потреб населення у відпочинку та оздоровленні, у потужну комунікативну складову глобалізаційного процесу.

Туризм - одна з найбільш сталих складових світової економіки, яка за останні десятиріччя має стабільні (в середньому 5% на рік) темпи зростання і не зазнає коливань попиту/пропозиції, тому вважається одним з найперспективніших напрямків соціально-економічного розвитку. На сучасному етапі туризм став частиною стилю життя більш ніж третини людства і участь у туристичному процесі можна розглядати як складову якості життя.

Туризм - явище поліфункціональне.

Серед основних функцій туризму слід зазначити рекреаційну, соціальну, культурну, екологічну, економічну, просвітницьку і виховну.

Рекреація як біологічна функція та соціальне надбання певного етапу розвитку людства сама є поняттям широким і поліаспектним. Туризм є мобільною складовою рекреації, пов'язаною з доланням простору задля відпочинку, розваги, лікування або з будь-якою іншою метою, не пов'язаною з отриманням прибутку.

Сутністю рекреаційної функції туризму є фізіологічна (відновлення фізичних сил, оздоровлення, відпочинок) та психологічна (зміна місця, оточення, набуття нових вражень та відчуттів) релаксація. Зростання добробуту, зміна характеру праці

в бік її інтелектуалізації стимулюють підвищення рівня освіти, самоосвіту та просвітництва.

Перехід суспільного розвитку до моделі «вільного часу» урізноманітнює проведення дозвілля в бік інтелектуалізації, саморозвитку, посилюючи культурну функцію туризму.

Туризм виступає засобом комунікації та саморозвитку, підвищення рівня освіти та загальної культури шляхом ознайомлення з культурою, побутом, традиціями та віруваннями, стилем та характером життя інших народів, з культурною спадщиною людства та перлинами природи. Безпосереднє спілкування різних народів і різних культур сприяє взаємозбагаченню та саморозвитку культури, відіграє значну роль в укріпленні миру та порозуміння на планеті, розширює культурні та ділові контакти.

Можна стверджувати, що саме у ХХ ст., завдяки масовості, туризм став явищем сучасної культури. З іншого боку, туризм, прискорюючи культурний обмін, прискорює інноваційні процеси в культурі. У зв'язку з цим актуальною стає проблема крос-культурних комунікацій (поведінки туристів в іншому культурному середовищі, спроможність і здатність до сприйняття іншої культури, інших культурних традицій).

Туризм як форма проведення дозвілля притаманний лише певній частині населення, що має вільний час та відповідний рівень життя, який дозволяє подорожувати. Тобто, подорожування виступає ознакою певного рівня і стилю життя, фіксатором соціального статусу, засобом закріплення іміджу та інших соціальних ознак. Доступність туристичних послуг, соціальна орієнтованість туризму розширює коло споживачів, прилучаючи нові й нові верстви населення до туризму, вводить його до стилю життя суспільства, вирівнюючи соціальні можливості населення. Таким чином, оздоровлення населення, підвищення його працездатності та рівня культури шляхом здійснення культурно-просвітницької та рекреаційної діяльності посилює соціальну значущість туризму.

Дедалі більшого значення набуває екологічна функція туризму. З одного боку, туризм виступає споживачем певних природно-рекреаційних благ і зацікавлений в їх збереженні. З іншого боку, зростання попиту призводить до збільшення антропогенного тиску на територіальні рекреаційні системи, особливо традиційні або модні. Це ставить одразу цілу низку питань збереження світової та національної природної та культурно-історичної спадщини, зокрема засобами туризму. В той же час розширення та інтенсифікація туристичної діяльності сприяють залученню нових територій, а технічні можливості дозволяють їх освоїти. Саме тому захист довкілля має бути невід'ємною складовою розвитку туризму, однією з ключових проблем його стійкого розвитку.

Беззаперечно значною є економічна функція туризму. Потреби подорожуючої людини, з огляду на масовість, сформували галузь сфери обслуговування населення. Подальше зростання запитів стимулювало розвиток галузі, а мультиплікаційний ефект та комплексний характер споживання/обслуговування сприяли її переростанню в індустрію туризму - міжгалузевий комплекс, спрямований на задоволення туристичних потреб населення. Зростаюча індустрія туризму потребує кадрового забезпечення, а різноманітність праці створює широкі можливості використання як кваліфікованої, так і некваліфікованої праці.

Зазначені характерні ознаки роблять туризм ефективною галуззю господарства, що відіграє дедалі більшу роль як в національних економіках, так і в світовій торгівлі послугами.

Економічна складова туристичної діяльності проявляється не тільки в комерційній спрямованості, а й в посиленні соціальної та екологічної ролі туризму (реставрація пам'яток історії та культури, природоохоронні заходи, реконструкція матеріально-технічної бази, освітянська та виховна робота засобами туризму тощо), що свідчить про гуманістичну спрямованість туризму.

Тому сучасний етап розвитку туризму можна охарактеризувати, як етап переосмислення його ролі і значення в людській життєдіяльності - від «примхи багатих гультяїв» - через туризм як ефективну галузь господарства зовнішньоекономічного спрямування - до туризму як соціокультурного явища, яке визначає певний етап розвитку людства і є складовою суспільних глобалізаційних процесів.

Поліфункціональність туризму відображається комплексним характером мотивації, що спонукає людину до подорожі, і комплексністю в організації подорожей та обслуговуванні туристів.

Комплексність можна вважати найхарактернішою рисою туризму, основою задоволення соціальних потреб суспільства.

Об'єктивне підґрунтя туризму як явища суспільного життя робить його складним, багатограним об'єктом наукового пізнання.

Як соціально детерміноване явище, туризм потребує наукового осягнення, теоретичного осмислення.

Саме такому соціальному замовленню, нагальній потребі сучасності відповідає формування нового наукового напрямку - туризмології.

Туризмологія - науковий напрямок, в межах якого сполучаються різноманітні дослідження туризму як суспільного явища.

Завданням туризмології є розробка теорії функціонування туризму. Багатогранність явища робить таке завдання складним і в той же час актуальним.

Можна виділити такі аспекти функціонування туризму, які практично сформувались в певні напрямки досліджень: економічний, історичний, географічний, соціальний, екологічний, політичний, культурний, психологічний.

Кожен з напрямків охоплює певну галузь науки або декілька галузей. Зокрема: історія туризму, економіка туризму, географія туризму, екологія туризму, психологія туризму тощо.

В той же час, кожна з цих дисциплін входить до певної системи наук: історичних, економічних, географічних, соціальних, психологічних тощо.

Таким чином, до вивчення туризму може бути застосований як галузевий принцип побудови наукових досліджень, так і проблемний.

Саме проблемний принцип покладений в основу формування нового наукового напрямку - туризмології. Теоретико-методологічні положення туризмології повинні включати розробку філософських засад, принципів та підходів до різнобічного вивчення туризму як явища, спираючись на наявні досягнення галузевих наукових дисциплін, які займаються розробкою певних напрямків (аспектів) функціонування туризму.

Одним з таких провідних напрямків в туризмології є географія туризму - галузь географічних знань про просторово-часові закономірності функціонування туризму як суспільного явища. Просторові форми суспільних явищ і процесів досліджує суспільна географія [6, с 20].

Вторинність туризму в потребах суспільства об'єктивно зумовлює його залежність від рівня соціально-економічного розвитку території, детермінована рівнем та стилем життя її населення.

Залежність ця складна, обумовлена сукупною дією об'єктивних умов загального цивілізаційного поступу та умовами розвитку країн певного типу, яка ще більше збурюється дією характерних ознак, притаманних кожній конкретній території: топологічних (географічне положення, конфігурація, протяжність); природних (рельєф, клімат, ландшафтна сфера); хронологічних (історія заселення та освоєння території, історія розвитку державності та формування економіки); хорологічних (система розселення, економічний каркас території, форми територіальної організації суспільства, екологічний стан території).

Сама сутність туризму як мобільної форми споживання і рекреаційної діяльності, оснований на доланні простору, пов'язана з територією, характером середовища в широкому розумінні цього поняття (не тільки природного середовища, а й соціально-культурного та економічного середовища людської діяльності) і є географічною.

Тому саме географам належить значний доробок в дослідженнях туризму: відомі праці В.С. Преображенського, Ю.О. Веденіна, І.В. Зорина, М.А. Ананьева, Н.П. Зачиняєва, Н.С. Фальковича, Є.А. Котляровата інших дослідників радянських часів, а в Україні - М.П. Крачила.

Динамічність та масштабність туризму, його соціально-економічні наслідки є тим об'єктивним підґрунтям, на якому сформувався соціальне замовлення на географічні дослідження туризму.

Географія туризму на вітчизняних теренах формувалась протягом 60-80-х років ХХ ст. в складі рекреаційної географії як її розділ.

Слід зазначити, що європейська школа географії туризму почала складатися ще в середині ХІХ ст. і напрямки географічних досліджень відбивають основні етапи розвитку туризму.

Подорожі задля активного відпочинку (походи і прогулянки в горах, прогулянки на човнах, а згодом і велосипедні прогулянки) стимулювали перш за все комплексні дослідження фізико-географічних об'єктів (Альпи, Карпати) з метою визначення можливостей їх використання в туризмі. Саме виявленню природно-рекреаційних ресурсів і можливостям їх атракції в туризм присвячені роботи кінця ХІХ - початку ХХ ст.

В першій половині ХХ ст. основна увага приділялась краєзнавчій діяльності, чим був зроблений значний внесок в розширення ресурсної бази туризму і стимулювався його комплексний розвиток.

Друга половина ХХ ст. позначена значними темпами розвитку туризму, що обумовило стрімку розбудову туристичної індустрії, тому на перший план вийшли дослідження з питань територіальної організації і оптимізації рекреаційної діяльності.

Рекреаційна географія - галузь географічних знань, яка, спираючись на рекреаційну функцію як необхідну складову суспільного відтворення, займається розробкою теоретико-методичних засад територіальної організації відпочинку та оздоровлення.

Наукові основи рекреаційної географії закладені працями В.С. Преображенського, Ю.О. Веденіна, М.С. Миро-ненка, І.Т. Твердохлебова та інших фахівців з теорії та практики рекреаційної діяльності.

В процесі відпочинку виникають економічні та позаекономічні відношення і явища, які становлять сутність рекреаційної діяльності. Рекреаційна діяльність є наслідком подальшого поглиблення суспільного поділу праці.

Поступовий перехід суспільства від моделі життєзабезпечення до моделі змістовного проведення вільного часу, характерний для постіндустріальних країн, дає підстави прогнозувати подальше зростання рекреаційної діяльності та урізноманітнення її функцій.

Рекреації притаманне ускладнення внутрішньої структури внаслідок урізноманітнення запитів населення до відпочинку, що відбивається на територіальній організації рекреаційної діяльності.

Формою територіальної організації рекреаційної діяльності визначена територіальна рекреаційна система (ТРС), що є об'єктом дослідження рекреаційної географії.

ТРС є цілісною, динамічною системою, стійкість та надійність якої забезпечується функціональною єдністю складових: відпочиваючих (рекреантів), природних та культурних ресурсів, інфраструктури, обслуговуючого персоналу та органів управління [5].

Завданнями рекреаційної географії є виявлення та оцінка рекреаційних ресурсів, встановлення рекреаційної ємності та можливих граничних навантажень на базі науково обґрунтованих нормативів з метою оптимізації розвитку і функціонування ТРС.

Наведені постулати свідчать, що в основі формування та функціонування ТРС лежить концентрація та комбінування природних та культурно-історичних ресурсів, які стимулюють попит населення і його задоволення шляхом організації споживання цих ресурсів.

Тобто, в рекреаційно-географічних дослідженнях превалює ресурсний підхід як на теоретико-методологічному, так і на методичному рівні.

Дослідження рекреаційних ресурсів, виявлення рекреаційного потенціалу території та ефективна організація споживання цих ресурсів, оптимізована щодо запитів населення, становить предмет рекреаційної географії.

Тобто рекреаційна географія передусім досліджує ресурси, рівень концентрації та комбінування яких дозволяє спеціалізувати певні території на виконанні рекреаційних функцій.

Урізноманітнення рекреаційної функції та розширення рекреаційної діяльності внаслідок розвитку туризму як масового явища спричинило формування географії туризму як окремої географічної науки.

Виокремились два основних напрямки географічних досліджень туризму: а) частковий, оснований на трактуванні туризму як форми активного відпочинку, що

носить переважно спортивно-оздоровчий характер і, виходячи з цього, основна увага приділялась дослідженню рекреаційних ресурсів та можливості їх використання в спортивно-оздоровчій діяльності засобами туризму;

б) комплексний, при якому туризм розглядався як специфічна галузь сфери обслуговування населення, функціонування якої є міждисциплінарною проблемою, яка може бути вирішена на основі загальногеографічного підходу, що об'єднує дослідження рекреаційних ресурсів та територіальної організації туристичного господарства.

Міждисциплінарний підхід покладений в основу туризмознавства - комплексної географічної дисципліни про територіальну організацію туризму [4].

Зарубіжні дослідження рекреації і туризму на цьому етапі торкалися переважно економічних питань, в складі яких вирішувались і питання територіальної організації.

«Географія туризму - це географічна наука, що вивчає територіальну організацію туристичного господарства, умови та особливості його розвитку в різних районах та країнах».

Завданнями географії туризму визначались: оцінка рекреаційних ресурсів, економічне обґрунтування та пошук засобів їх ефективного використання; визначення передумов розвитку туризму; вивчення територіальної організації туристичного господарства; дослідження туристичних зв'язків; туристичне районування та моделювання територіальної організації; прогнозування розвитку туризму.

Таким чином, предметне коло географії туризму торкалось передусім питань територіальної організації туристичного господарства, яке розглядається як «галузь народногосподарського комплексу, яка обслуговує туристів».

Ця галузь сфери обслуговування є комплексною, спеціалізованою, розвивається на основі ефективного використання туристичних ресурсів, а найефективнішою формою територіальної організації туризму є ТРС.

Таким чином, географія туризму в складі рекреаційної географії розглядала саме туристичне споживання, а основними формами територіального зосередження туристичного споживання вважались територіальні рекреаційні системи (ТРС), які формувались на основі певних ресурсів та їх сполучення як цільові керовані об'єкти з виконання відтворювальної функції.

Рівень концентрації та комбінування рекреаційних ресурсів визначає масштаби ТРС (за ступенем привабливості і відповідного споживання) та їх спеціалізацію.

Основою територіальної організації туризму була пропозиція, яка формувалась відповідно до можливостей ефективного використання наявних рекреаційних ресурсів в межах ТРС різного рівня.

Поняття про ТРС як структурну одиницю територіальної організації туризму, що є складовою рекреаційної діяльності, є основоположним в географії туризму.

Саме на базі ТРС різного типу та рангу формується пропозиція і реалізується попит (мета подорожі). ТРС становлять ресурсну основу всіх форм рекреаційної діяльності, їх структура та організація, характер зв'язків та особливості функціонування в сучасних умовах дозволяють розглядати ТРС як ринки

туристичних послуг різного масштабу, що формуються і діють на основі закону абсолютних переваг.

Туризм є глобальним явищем, прояви якого в умовах конкретної території відбивають вплив дії об'єктивних умов та суб'єктивних чинників, що забезпечують порівняльні переваги розвитку туризму на цих територіях.

На попередньому етапі розвитку нашої країни домінуючими були суб'єктивні чинники, реалізовані в принципах централізованої керованої економіки.

За умов такої моделі економічного розвитку, що визначала розвиток «туристичного господарства», як і інших галузей соціальної сфери, за залишковим принципом, жорсткої лімітації міжнародних туристичних обмінів, що впливало на формування попиту на послуги туризму, спотворюючи його дефіцитністю значної кількості послуг та штучно спрямовуючи на внутрішній попит, застосування ресурсного підходу не тільки на теоретичному рівні, а й в практиці проектування та містобудування дало свої позитивні наслідки у вигляді таких елементів територіальної структури як курортно-рекреаційні зони, курорти, туристичні центри, тобто ТРС різного рівня та спеціалізації.

Так в географії туризму склалась ресурсна парадигма, згідно якої зазначався примат ресурсів (перш за все природно-рекреаційних) як визначального чинника розвитку туризму на певній території.

Характер цих ресурсів, їх поєднання з культурно-історичними та інфраструктурним забезпеченням території визначають рівень та масштаби ТРС, її спеціалізацію.

Безумовно, значення ресурсів в розвитку та функціонуванні туризму, особливо в формуванні ТРС, незаперечне, оскільки ресурси є властивістю території, їх поєднання визначає рівень привабливості певних територій для розвитку туризму, впливає на формування попиту та туристичне споживання.

Ресурсна парадигма ґрунтується на дії закону абсолютних переваг, чинність якого для розвитку, функціонування та територіальної організації туризму є беззаперечною.

Зміна пріоритетів суспільного розвитку позначилась і на розвиткові туризму, який, попри обмеження попередньої доби, набирає рис, притаманних галузі світового господарства.

Зміна суспільних орієнтирів змінила механізм формування попиту, а реформування економіки на ринкових засадах призвело до утворення ринку туристичних послуг.

Саме туристичний ринок як механізм врівноваження попиту/пропозиції є формою організації споживання.

Дедалі більше в розвитку туризму увага акцентується на ролі закону порівняльних переваг, який базується на співвідношенні чинників, що забезпечують порівняльні переваги певної країни перед її торговими партнерами і впливає на формування пропозиції, відповідно створюючи попит.

Таким чином, вирішальним чинником формування господарських структур і, відповідно, ринкового механізму в туризмі є капітал, гроші, інвестиції.

Прикладом такої інвестиційної орієнтації можуть служити туристичні центри, практично створені на «голому місці», де привабливість місцевих природно-рекреаційних ресурсів була практично нульовою (Лас-Вегас, Діснейленд).

Саме співвідношення чинників та рух факторів виробництва визначає інвестиційну привабливість країн та окремих територій, створюючи фінансові потоки і стимулюючи розвиток пропозиції та формування попиту, тобто стимулюючи розвиток ринку туристичних послуг.

Таким чином, в умовах глобалізації суспільного життя, розвитку ринкових відносин саме ринок туристичних послуг є основою функціонування туризму.

Тому саме дослідження ринкових процесів в туризмі, що відбивають динамічність попиту/пропозиції в часі та відтворюються в формах його територіальної організації повинні становити предметну сутність географії туризму.

Ринок туристичних послуг є об'єктивною реальністю, формою організації виробництва та споживання туристичних благ, послуг та товарів.

Ринкові реалії суспільного розвитку обумовили певну зміну теоретико-методологічних настанов географії туризму.

Нагальною стала потреба в переході від ресурсно-детермінованого підходу, відображеного категорією ТРС як основної форми територіальної організації туризму, до етапу цільового, орієнтованого на створення попиту на туристсько-рекреаційні послуги, коли форми територіальної організації туристичного ринку визначаються ефективністю їх функціонування на основі дії закону порівняльних переваг та факторів виробництва, врівноваження попиту/пропозиції.

ншими словами, на сучасному етапі розвитку туризму географія туризму повинна, спираючись на діючі суспільно-економічні закони та ринкові механізми, розкривати існуючі та моделювати найефективніші, з огляду на глобальні та регіональні тенденції розвитку і їх прояв в конкретних умовах ринкового середовища, форми територіальної організації туризму.

Ефективність територіальної організації туризму полягає в максимальній відповідності територіальних структур основним функціям туризму при загальній гуманістичній орієнтованості діяльності.

Таким чином, об'єктом географії туризму є ринок туристичних \ \ послуг, а предметом - форми його територіальної організації, які формуються за конкретних умов ринкового середовища, (і відтворюючи сукупну дію об'єктивних умов та суб'єктивних чинників на певній території).

Виходячи з предметно-об'єктної сутності географії туризму, її основними завданнями є визначення: кола умов та чинників, що впливають на формування попиту та пропозиції, їх просторово-часової структури, динаміки, диференціації, напрямків та сили впливу з метою прогнозування розвитку та моделювання процесу;

Виходячи з предметно-об'єктної сутності географії туризму, її основними завданнями є визначення: кола умов та чинників, що впливають на формування попиту та пропозиції, їх просторово-часової структури, динаміки, диференціації, напрямків та сили впливу з метою прогнозування розвитку та моделювання процесу; впливу та проявів загальносвітових закономірностей розвитку туризму в конкретних умовах національного ринку з метою розробки принципів його

територіальної організації; місця і ролі національного туристичного ринку в глобальному та регіональному туристичному процесі, в формуванні глобальних геопросторових структур; просторово-часової структури та територіальної диференціації туристичного споживання, яке відтворює рівень сформованості внутрішньому ринку, що функціонує в формі міжгалузевого комплексу - індустрії туризму; рівня сформованості, комплексно-пропорційного розвитку індустрії туризму, її відповідності обсягу та структурі попиту, форм територіального зосередження попиту та територіальної організації індустрії туризму.

Стрижневою проблемою, яку повинна вирішувати географія туризму, є проблема ефективної територіальної організації туристичного споживання на основі формування міжгалузевого соціально-орієнтованого комплексу індустрії туризму.

В першу чергу методичний апарат географії туризму повинен бути перорієнтований на оцінку території для ефективного розвитку туризму і забезпечення його суспільної функції.

Ця оцінка включає: а) розробку методик визначення потреби в туризмі, потенційного та реального попиту на туристські послуги, які б відбивали регіональну специфіку; б) розробку методик оцінки туристської привабливості територій, та розробку відповідних методик оцінки можливостей використання територій в туризмі, які б враховували регіональні відміни як ресурсного, так і інфраструктурного забезпечення, не тільки кількісні та якісні характеристики об'єктів, а й інвестиційну привабливість територій.

Тобто, потрібна методика оцінки території з точки зору ефективності розвитку туризму, своєрідна «кадастрова» оцінка, яка б забезпечувала виконання туристичних функцій певною територією і формування на цій основі ринків різного ієрархічного рівня.

Значного розвитку набуває дослідження екологічних аспектів функціонування туризму, орієнтоване на визначення закономірностей територіальної диференціації антропогенного тиску на природне середовище, моніторингу і прогнозу стану природних комплексів в центрах масового туризму, конструктивних моделей раціонального туристського природокористування, відтворення природних властивостей території туристського використання, розвитку екологічного туризму.

До недавнього часу в аналітичній літературі по проблемам галузі економічний аспект домінував при вивченні діяльності туристських підприємств, ролі і місця туризму в національній економіці.

Перехід до нового етапу суспільно-економічного розвитку підвищив значення, особливо у проблематиці вітчизняних досліджень, вивчення територіальної диференціації попиту і пропозиції на туристському ринку, основ маркетингу і менеджменту виробництва туристських послуг.

Особливої актуальності набуває сьогодні переосмислення закономірностей ринкових відносин в туристській сфері в умовах глобалізації світового господарства і розробка теорії регіональних туристських ринків, формування яких визначає інтернаціоналізація суб'єктів туристської діяльності на мікрорівні і регіональна економічна інтеграція - на макрорівні.

Таким чином, географія туризму на сучасному етапі повинна взяти на себе розробку теоретико-методологічних засад, методики та методів геопросторової

організації туризму як суспільного явища, оскільки має для цього достатню наукову базу і практичні нароби.

Цей доробок стане вагомим внеском в туризмологію як теорію розвитку і функціонування туризму.

Місце географії туризму в системі географічних наук (таблиця 1.1) визначається предметно-об'єктною сферою та колом завдань, спрямованих на виконання суспільного замовлення.

Розширення предметно-об'єктної сфери географії туризму є об'єктивним процесом, відповідним розвиткові об'єкту дослідження, що позначилось й на розширенні теоретико-методологічної бази географії туризму в бік збільшення впливу суспільно-географічної складової (мал. 1.1).

Зокрема, дослідження ринку споживача посилило роль географії населення та розселення, а дослідження ринку виробника послуг - географії послуг; питання територіальної диференціації та врівноваження попиту/пропозиції потребують геомаркетингових досліджень і т.д.

Дослідження ринку туристичних послуг - міждисциплінарна географічна проблема, яка може бути ефективно вирішена застосуванням теоретико-методологічного та методичного апарату рекреаційної географії (вчення про ТРС), географії послуг (вчення про територіальну організацію сфери послуг) та географії туризму (закономірності формування туристичних потоків та географія туристичних міграцій).

Сучасний розвиток географії туризму як складової географічного мислення у напрямках, які відображають новітні соціальні орієнтири загальнонаукового процесу, по-перше, свідчать про здатність наукової дисципліни, що безпосередньо відбиває функціонально-змістовну сутність такого складного і багатоаспектного явища як туризм, вчасно реагувати на вимоги модернізації концептуальних аспектів; по-друге, саме ґрунтуючись на цьому, визначає її ключову роль у реалізації синергетичного підходу у формуванні вихідних теоретико-методологічних засад туризмології як цілісного і єдиного у світоглядному відношенні системного розуміння туризму.